

Tazio Carlevaro

Andreas Juste - idista poeto

Juste pri Juste

«Kelka noti por mea propra biografio? - skribis a me Andreas Juste okazione dil aparo dil Antologio *Moderna Ido Poeti*. - Ho ve! ka tu ne lektis la naraco pri Peter Schlemihl, qua havis nul ombro? Quaze simile me havas nul biografio! Nul voyajo, nul milito, nul partiso, nul funkcio, nul ordeno, nul aventuro!

E tamen, me vivas!

On povas nur asertar, ke me naskis en yaro 1918, baptesis Andreas, e ke Juste esas la nomo di mea gento. Pluse anke, ke me laboras kom advokato, maxim ofte por povra homi, ed ipsa pasable povra.

Ultre lo nur fluado di movanta pensi e kompozio di multa verki. De sur la marjino, de exter, me spektas la sociala texto: ibe nul plaso por me.

Kande super la vicina parko flugas pigo, me salutas ta vivanta simbolo, nam en Nederlandana linguo lua nomo esas ya *de ekster* (en olima skribo: *de exter*)».

Parolar pri Juste signifika parolar pri amiko

Parolar pri Andreas Juste esas tre desfacile. Ni konoceskis en 1962. Tra e per letri. De ta tempo venas bel amikeso, e, por me, profundigiva konoco pri l'Ido-kulturo, qua de lore facinas me. Pri il me ja skribis, i.a. en *Moderna Ido-Poeti*, ube me asertis, ke futura Ido-Poeto mustos sugar quale matrila lakto la tekniko di Andreas Juste, e lua generala poetiko (p. 28-29). Plu kam dek yari plu tarde, me repetas la sam invito.

La relati inter Andreas Juste ed Ido

Andreas Juste revis pri poezifado en walona linguo. Il revis esar granda poeto, qua ilustras ta linguo. Balde, il deskovris, ke to ne esos facila, o mem forsan ne plus posibla. Anke pro la fakto, ke la walona uzesis tro ofte por libri e poemi mala o leda.

Ed il renkontris Ido. Qua quik atraktis il, pro lua estetika qualesi: richeso de vorti, beleso de soni, alternativa expresiveso. E pro la fakto, ke la Ido-mondo esas relative mikra, superregardebla, irgaquale kontrolebla. Ol es la baricentro inter lingua de pura naturo, nereguloza e neracionala, e linguo perfekte logikala, ma tro rigida. Ulte la fakto, ke Ido permisas kontakti anke exter propra vilajo. Por il, poezio es parto di sua animo. Sen krear poezio, il ne povus vivar: l'intuiciono duktas il. Ido por Juste esas linguo privata, mikra, ma kun profunda relati kun lua animo. Nun doto di poka idealisti, kun ideali etikala alta. Homi honesta e nehipokrita. Tale il expresas su, per vorto-joko inter sua nomo e l'adjektivo *yusta*: "Pensar juste lo es bel / ma plu bel mem agar yuste".

La linguo Ido kom centro dil kreado literaturala

Juste amas Ido. Il tante amis ol, ke il decidis ne lernar altra konstruktita linguo, por konservar perfekta, nemakulizita,

neinfluita Ido-stilo. Il tante amis Ido, ke il decidis krear en ta linguo klasika korpuso: epistoli, satiri, lirika poemi, mem un hero-komika poemo, moralisma apologi, studiuri stilala ed historiala, t.e. esayista prozo, literatur-kritikal esayi, e tradukuri de poeti, qui skriptis en nacionala linguo. «Quale Alexander Pope», il skribas.

Ma anke kom ecelanta interpreto dil kulturo, qua kreesis en Ido: Juste exploris dum multa yari, en granda parto silencoze, l'autori anciena e moderna, qui selektis Ido por krear literaturo.

Il vizis la futura Idisti, la generaciono qua venos plu tarde, qua havos plu apertita vido-maniero. Il laboris cetere ne por Ido, ne *por* la linguo ipsa, ma *per* la linguo. Il havas hereduro, quan il deziras heredigar a ni. Lua loyaleso ad Ido korespondas anke loyaleso al tezi da Louis Couturat, quin il parstudiis. Lo esencala en la tezi da Couturat ne esis la logiko, sed l'analogio, qua duktis a sintezo inter raciono e beleso, preter la aparanta ma nevera konflikto inter la raciono e la naturo. Ido es linguo bela nam naturala. E lo maxim naturala es la raciono.

En 1981 il docis en La Chaux-de-Fonds pri Ido-literaturo e -kulturo. Lua lecioni espereble balde aparos, sub la titulo *Ideala Foliumi*.

Unika autoro ed artisto dil linguo

Juste esas poeto kun granda inspiro-kampo. Lua skribo-inspiro naskas nemediate, e lore il mustas skribar. Sua poezio fluas tranquile, evitante la hiati, evitanta kakofonioza karamboli, evitanta neprecizeso, quankam il ne esas pedanta, nam il deziras libereso, anke linguala. Poezio bela, poezio profunda, sonora, qua vizas (anke) edukar la lekteri, duktar li a medito, a reflektio, a humaneso.

Il selektis poezio, qua por il es anke kanto, muziko, e profunda konsolaco. Ido es lua regno, la loko vere libera ube il povas esar su ipsa.

Tra la libri, pri temi e tezi

Il esas poeto dil izoleso, pri l'izoleso, en qua il trovas la fonto di sua inspiro, nam ibe trovas la vera origino di lua spiritala vivo. Il rebelas kontre nejusteso, kontre hipokriteso, qua acceptas la politiko dil du mezuri diferanta en sama situeso. Poeto dil vinkiti, qui tamen restas justa, e konservas sua digneso.

Poeto dil naturo trahizita e makulizita, poeto dil mikra patrio (ne dil granda, imperialista landi), dil kompatemeso, dil pesimismo kun racionala fundo, dil ripacesko, dil ritrovo dil homi en plu humana societo. Amiko dil altra Ido-poeti, di Erasmo de Rotterdam, Alfred Adler, Simone Weil.

L'Ido-poeti, qui sentis komune, e preparis la bazo dil uzo literaturala di Ido. Erasmo, qua esis la heraldo dil libereso, dil toleremeso. Adler, nultempe pesimista, kun konfido granda al posibleso di eduko e di humana pensmaniero. Simone Weil, qua bone konocis e deskriptis la nociveso dil etnocentrismo, qua klare vidis en nacionalismo e rasismo la «originala kulpo» di Europa.

Juste akuzas tiraneso, e invitas a rebelo kontre to. Mem

lor kande tala rebelo esas sen irga espero. Il refuzas anke omno normigiva, omno qua riskas diminutar la posiblesi di elekto. Exemple, il ne kredas pri dogmo dil unikeso dil linguo internaciona. Omna linguo havas sua kauzo existir. Quale Esperanto anke, konsiderata kom speco di linguo «etruska» en komparo kun Ido, qua esas la hodiala latino en kampo interlinguistikala.

Il hezitas kredar pri la progreso, nam multa trompi, multa erori, multa deceпти akompanas ta nociono. Il es do liberala humanisto, kun veino kelke trista, quankam nultempe il esas «laudator temporis acti».

Ofte, anke, profunda moralisto, docero dil anno. En nia mondo il sentas su stranjera. Il devis laborar, e il selektis la profesiono dil advokato. Ma dil povri. Ed anke il restis tala. Il deskriptis su anke kom mezepokala monako, izolita del mondo, ma sempre en la mondo. Partoprenanta al kulturo, e al konservo, kreo e valorizo dil kulturo kreita.

Il komencis kom auctoro di ampla poemo hero-komika (*La Serchado*, mss. 1962, ed. 1972), qua segun lua programo sequis la traci di Tassoni. Sequis lirika peci (*Soneti* 1963, *Vitra Perli* 1978).

Poemi didaskalika, kun fundo morala, aparis en 1973 (*Fabli dil olda korvo*), 1983 (*Fabli di la pigo*), ed ankore en la sama yaro, *Nova fabli*.

Lua civila inspiro trovesas en *Odo a Couturat* (1966), en la *Epistoli* (Pri Tolero, en 1972; pri Linguo Internaciona, en 1972). La *Satiri* (pri la naturo, pri lo mala en nia civilizeso, pri la kontestado) e la *Epistoli* nun trovesas en *La Jaro* (1984).

Ne mankas momenti di reflektado pri lu ipsa (*Selektita poemi* 1974; *L'Amforo* 1987).

Importanta esas tri granda Epistoli pri Ido-poeti e Ido-poezio (1973, 74 e 76).

Il publisas du tomi dil historial-literaturala *Antologio*: I (1973), II (1979). La triesma tomo esas preparata.

Ma il similas anke al la «granda bibliotekero»: il amas tradukar. En du libri, *Bunta Garbo* (1978), e *Voci di Saji* (1982), il propozas poemi da Goethe, Klopstock, Vergilius, Lenau, Aubanel, Heine, Leopardi, Trilussa, ed anke da Sophokles, Milton, Camoes, Mistral, Tennyson, von Chamisso, e mult altr auctori.

Stranja destino: lua unesma libro esis longa poemo. Ma lua maxim recenta libro konsistas ek kurta, densa, profunda *Epigrami* (1993).

Konkluzo

Se Juste sentas su responsiva por Ido, l'Idisti sentez su responsiva por il e por ilua laboruro. Se tra Ido Juste trovos speco di imortaleso, anke Ido trovos tra la libri da Juste speco di imortaleso. Nul esorcio perdesas. Nulo homala desaparas. Anke se hodie l'Idisti deklarasas kom utopiisti, olim future, certe, on vidos, ke li vizis a skopo justa, utila e nobla.

Vana ne pov esor tanta fervoro,
E kand eventos la sublim auroro,
L'ultima, qua konocos nul vespero,
Venos la floro di ta long espero.
Lore levesos la nubea velo
Por la Kompani di la Blanka Stelo.

Kompleta bibliografio 1962-1996

Rinaldo. La Serchado. Poemo hero-komika en 10 kanti. Unesma parto (1-6ma kanti). Kun historial e lingual komentaro da D-ro Herman Pilfender. Gilly 1962: /auctoro/.

Rinaldo. Duesma parto (7-10ma kanti). Gilly 1962: /auctoro/.

Soneti. Originale kompozit en Idolinguo. Hoting 1963: Sueda Ido-Federuro. 22 p.

A Couturat. Odo por l'aniversario di lua morto, 1914-1964. Originale kompozit en Idolinguo da A.J.. Zürich 1966: Buchdruckerei Berichtaus. 20 p.

Pri tolero. Epistolo. Gilly 1971: auctoro.

Epistolo V. Por responder a verd akuzi. /Gilly 1972: auctoro/ . 9 p.

Pri Tolero. Epistolo originale kompozit en Idolinguo. Zürich-Gilly 1972: «Suisa Ido-Buletino». 16 p.

La serchado. Poemo hero-komika en dek kanti. Originale kompozit en Idolinguo. Gilly 1972: edito dal auctoro. 14+178 p.

Antologio dil Idolinguo 1908-1928. Kun introdukto da Tazio Carlevaro. Unesma tomo. Gilly 1973: auctoro. 10+20+276 p.

La fabli dil Olda Korvo. /Zürich/ 1973: /ed. dal auctoro e da damzelo Bosshard/. 34 p.

Epistolo sisesma. /Gilly/ 1973: auctoro.

Du kanti de «La Serchado» originale kompozit en Idolinguo da A.J. Tradukit ad Angla e Franca linguo da B. Bishop e J. Houloux. /Gilly/ 1973: auctoro.

Epistolo sepesma. Pri l'idista poeti (II). Originale kompozit en Idolinguo e dedikit a S^o Camiel De Cock. /Gilly/ 1974: auctoro. 8 p.

De divers instanti. Selektita poemi 1961-1974. /Gilly 1974: auctoro/.

Epistolo IX. Pri nia nuna jorni. A Futura Samideano. /Gilly/ 1976: auctoro. p. 105-120.

Bunta garbo. Poemi quin tradukis ad Idolinguo A.J. Gilly 1978: auctoro. 94 p.

Kontre la poluteri. O: Laudi al aquo. /Gilly/ 1978: auctoro.

Vitra Perli. Originale kompozit en Idolinguo. /Gilly 1978: ed. dal auctoro/. 4+59 p.

Antologio dil Idolinguo. Tomo II. Kun linguala meditadi da A.J. Gilly 1979: auctoro. 84+276 p.

Voci di saji. Poemi da divers auctori tradukit aden Idolinguo. /Gilly/ 1982: auctoro. 4+60+8 p.

Fabli di la pigo. Ilustrita da Miryam Juste. /Gilly/ 1983: autoro. 68 p.

Nova fabli. Gilly 1983: autoro.

La jaro. La 10 epistoli e la 5 satiri 1960-1980. Gilly /1984/: autoro. 18+154+72 p.

La renkontro. /Gilly/ 1985: autoro.

L'Amforo. Poemi originale kompozit en Idolinguo 1962-1987. /Gilly 1987: autoro/.

Exterius /Juste, Andreas/: Epigrami. /Gilly/ 1993, Gislero.

Ideala Foliumi. Ankore en manuskripto, e kompozata. *Idala Foliumi*. V Serchez l'erori /1996/.

Konsultita teksti

Louis Pascau, Tazio Carlevaro (Red.): *Modern Ido-Poeti*. Bellinzona 1981. Hans Dubois.

Tazio Carlevaro: «La Kalocsay de Ido (Andreas Juste)». En: *Planlingvistiko*, 1-ma yaredo, n° 1, 1982.